ISAS 2018
I[st] International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies
April 11-13, 2018, Kemer-Antalya, Turkey

SETSCI Conference Indexing System,
Volume 2 (2018), 305-311

Menteşeoğulları Beyliği Dönemi Hamamları'nın Kural Tabanlı Analiz Yöntemi İle Mekan Kurgusunun Çözümlenmesine Yönelik Araştırma

Meliha Havva ÖZ[1*], Arzu Özen YAVUZ [2]

[1,2]Gazi University, Faculty of Architecture, Ankara, TÜRKİYE
[*](melihavva@gmail.com) Email of the corresponding author

Özet – Menteşeoğulları Beyliği Dönemine ait günümüze kadar varlığını sürdürmüş olan sekiz adet hamamın, kural tabanlı analiz yöntemiyle mekan kurgusunun çözümlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu çalışmada mekan kurgusu, mekanlar arası ilişki ve Menteşe Beyliği Dönemi Hamamları'nın belirli kurallar ile nasıl bir oluşum ve gelişim gösterdiği irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler– Menteşeoğulları Beyliği, hamam, kural tabanlı tasarım, mimari tasarım

A Research On The Solution Of The Space Editing By Rule-Based Analysis Method Of The Menteşeoğulları Beylik Period Baths

Abstract – It is aimed to analyze the layout of eight baths, which have survived from the Menteşeoğulları Principality period to the present day, by means of rule based analysis. In addition, in this study, it is examined how space fiction, Inter-space relationship and Menteşe Beylik period baths showed a formation and development with certain rules.

Keywords – Menteşeoğulları Beyliği, bath, rule-based design, architectural design

I. GIRIŞ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 13.yy'da zayıflayarak Anadolu'daki hakimiyetini kaybetmesiyle Anadolu Beylikler Dönemi başlamıştır. Menteşeoğulları Beyliği, Emir Menteşe Bey tarafından Güneybatı Anadolu'daki Karia Bölgesi'nde Beçin başkent ilan edilerek kurulmuştur. Beyliğin egemenliği sürecince Beçin ve Balat kentleri en önemli merkezleri konumundadır. Beylik 13.yy'ın ortalarından 15.yy'ın başlarına kadar egemenliğini devam ettirmiştir [1].

Menteşeoğulları Beyliği Dönemi'nden günümüze kadar varlığını sürdürmüş özellikle Beçin ve Balat kentlerinde birçok eser bulunmaktadır. Yapılan çalışmada bu döneme ait varlığını günümüze kadar sürdürmüş olan sekiz adet hamam kural tabanlı analiz yöntemiyle irdelenerek mekan kurgusunun çözümlenmesi amaçlanmıştır. İncelenen hamamlar;

Beçin'de bulunan;

- Kale Hamamı,
- Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı),
- Seymenlik Hamamı,
- Yelli (Kepez) Hamamı,
- Konak (Bey) Hamamıdır.

Balat'ta bulunan;

- No.'lu Hamam (İbrahim Bey Hamamı),
- No.'lu Hamam (İlyas Bey-A),
- No.'lu Hamam (İlyas Bey-B)'dır.

Yapılan çalışma kapsamında hamamlar genel ve özel hamam olmak üzere sınıflandırılmış, mekansal kurguları kural tabanlı analiz yöntemi olan biçim grameri ile analiz edilmiştir. Bu analizde hamamın kurgulanmasında kullanılan mekansal elemanların birbirleri ile bağıntısının kural dizgisine ulaşılması hedeflenmiştir.

II. KURAL TABANLI TASARIM

Kural tabanlı tasarım; algoritmik bir sistem olup tasarım problemlerinin çözümünde ve analizinde kullanılır. Tasarımın analizi ve sentezi için oluşturulan algoritmik sistem, ortaya çıkardığı kural ve sınırlama ile tasarım problemini çözerken, bu kuralların irdelenmesiyle de biçimleniş kurgusunun analizi konusunda veri üretmektedir [2].

İşlemsel tasarımın uygulama alanlarından bir tanesi olan biçim grameri, geleneksel ve sezgisel tasarım eyleminin karşısında kural tabanlı analitik bir yöntemdir. Biçim grameri, tasarlama eyleminde atılacak adımların belirli kurallar ile tanımlanmış ve adım adım takip edilebilir bir sistemdir. Tasarım adımlarını tanımlayan kural tabanlı algoritmalar kural setlerinden oluşur. Uygulanan tüm kuralların sonucundaki ürün algoritma çıktısıyla bir bütündür. Bileşenler arasındaki ilişki ve bir araya gelme kuralları belirlenen gramerler kural tabanlı tasarımın algoritmasıdır (Şekil 2.1) [2].

Şekil 2.1. Biçim grameri aşamaları tasarım örneği [2]

Yapılan bu çalışmada Menteşeoğulları Beyliği Dönemi'ne ait hamamlar, biçim gramerinin mevcut mimari stil ve tipolojilerin çözümlenmesi olan analiz tabanında incelenecektir. Bu bağlamda hamamların mekansal elemanlar arasındaki ilişkisinin çözümlenmesi amaçlanmaktadır.

III. Menteşeoğulları Beyliği Hamamları'nın Mekan Elemanları

Menteşeoğulları Beyliği'ne ait hamamlar tek hamam niteliğindedir ve günümüzde fonksiyonunu yitirmiştir. II ve III No.'lu hamamların kazı ve restorasyonu, Büyük Hamam, Seymenlik, Yelli ve Konak hamamlarının ise sadece kazısı yapılmıştır. Hamamlar genel ve özel hamam olmak üzere ikiye ayrılır. Hamamlar; soyunmalık, aralık, ılıklık, hela, traşlık, sıcaklık ve su deposu mekanlarından oluşur.

Soyunmalık

Soyunmalık, hamamların giriş ve dinlenme yeridir. Doğrudan bir kapı veya taşlık mekanından geçilerek girilir. Bir veya iki girişlidir. İncelenen hamamlardan; Büyük ve II No.'lu Hamam iki girişli diğer hamamlar ise tek girişlidir.

Soyunmalık ısıtılmayan bir hacimdir ve genellikle dikdörtgen veya kare planlıdır. Kale Hamamı'nın soyunmalığı 'L', diğerleri ise dikdörtgen plan şemasındadır.

Aralık

Soğukluk ile ılıklık arasında koridor biçimindeki mekandır. 12. ve 13. yüzyıl hamamlarının genelinde aralık mevcuttur. Geçiş mekanıdır. Hela, traşlık gibi servis mekanlarına bağlantılıdır. 16. yüzyıldan itibaren yerini ılıklığa bırakır.

I No.'lu, II No.'lu, Büyük Hamam, Seymenlik, Yelli ve Kale Hamamı'nda aralık mekanı mevcuttur. Ayrıca Yelli Hamamı'nda aralığa hela ve traşlık servis mekanları bağlıdır.

Ilıklık

Sıcaklığa geçmeden önceki ılık mekandır ve vücut burada sıcak havaya alıştırılır. Soğuk iklim bölgelerinde kışın soyunmalık olarak kullanılır.

Kare veya dikdörtgen plan şemasına sahiptir. I No.'lu Hamam, Büyük Hamam, Seymenlik Hamamı, II No.'lu Hamam ve Yelli Hamamı'nın ılıklık bölümleri kare planlıdır. II No.'lu Hamam'ın ılıklığı dikdörtgen planlıdır.

I No.'lu Hamam, Büyük Hamam, Seymenlik Hamamı ve II No.'lu Hamam'da hela ve traşlık servis mekanları ılıklığa bağlıdır.

Hela

Hela, aralık veya ılıklığa bağlıdır. Pis su burada toplanarak hamamdan dışarı atılır. Traşlıkla beraber tek bir hacim veya yapıya ek şeklindedir. I No.'lu Hamam ve Seymenlik Hamamı'nda hela traşlık ile birliktedir. Büyük Hamam'da hela ayrı bir mekandır. Hela, II No.'lu Hamam'da ılıklığa ve Yelli Hamamı'nda ise aralıkla irtibatlı traşlığa bağlıdır.

Traşlık (Usturalık)

Vücuttaki istenmeyen tüylerin temizlendiği mekandır. I No.'lu Hamam ve Seymenlik Hamamı'nda hela ve traşlık birliktedir ve ılıklığa bağlıdır. Büyük Hamam ve II No.'lu Hamam'da traşlık, ılıklığa bağlıdır. Yelli Hamamı'nda ise traşlık, aralığa bağlıdır.

Sıcaklık

Hamamın en sıcak bölümüdür ve yıkanma eylemi burada gerçekleştirilir. Sıcaklık; sıcaklık ana mekanı, eyvan ve halvet olmak üzere üç bölümden oluşur. Selçuklu Hamamları'ndan itibaren benzer bir şema ile inşa edilmişlerdir.

Ana mekan, genellikle kare planlıdır. Kubbenin altında kare, altıgen veya sekizgen planlı bir göbek taşı bulunur.

Eyvan üç tarafı kapalı, bir tarafı açık olup sıcaklığın ana mekanına bakan mekandır ve dikdörtgen planlıdır. Halvet özel yıkanma hücresidir. Diğer bölümlerden daha sıcaktır. Rahat yıkanmak için bu mekan tercih edilir. Genellikle kare planlıdır.

Su deposu

Sıcaklığa bitişik, dikdörtgen planlıdır. Boyutları hamamın büyüklüğüne, çift ve tek oluşuna göre değişir. Su deposu girişi bulunmayan ve sıcaklıktan pencere ile kontrol edilen bir mekandır.

Su deposunun altında ocak yer alır, ateş yakılan kısımdır. Ocağın üstünde dökme bakırdan bir kazan bulunur. Ocağın ağzı külhana açılır.

Yelli Hamamı'nın su deposu "L", diğerleri dikdörtgen planlıdır. Büyük Hamam ve Seymenlik Hamamı'nda sıcak su deposundan başka birde soğuk su deposu mevcuttur.

Külhan

Hamam suyunu ve hacimlerini ısıtmak için ateş yakılan ocağın bulunduğu mekandır. Su deposunun planına uygun olarak genellikle dikdörtgen biçimlidir. Ayrı bir girişi vardır.

Büyük Hamam'da külhanın duvar kalıntıları mevcuttur. Diğer hamamlarda bu bölüm günümüze ulaşamamıştır.

IV. Menteşeoğulları Beyliği Dönemi Hamamları'nın Mekan Kurgusu

Menteşe Beyliği'nden günümüze kadar varlığını sürdürmüş sekiz adet hamam bulunmaktadır. Menteşeoğulları'nın yaşadıkları yerlerde inşa ettikleri hamamlar bunlarla sınırlı değildir. Fakat günümüze kadar gelebilmiş, 14. ve 15. yüzyıla ait olan yapılar, bu hamamlardan ibarettir [3]. Hamamlar; soyunmalık, aralık, ılıklık, hela, traşlık, sıcaklık, su deposu ve külhan mekanlarından oluşur. Bu mekanların hepsinin bir arada bulunabileceği gibi birkaç tanesinin eksik olduğu biçimlenmeler de görülmektedir.

Hamamlar kullanılış amaçlarına göre genel ve özel hamam olmak üzere iki gruba ayrılır. Genel hamamlar halkın kullanması için, kent merkezlerinde, cami ve kent giriş kapıları yakınlarında, tek veya çift hamam olarak inşa edilmiş vakıf yapılarıdır. Tek hamamlar günün belli saatlerinde sadece erkeklerin veya sadece kadınların kullandığı hamamlardır. Çifte hamamlar ise; tek ısıtma, tek su deposu ile iki soğukluk, iki ılıklık ve iki sıcaklığın bulunduğu, bir tarafını erkeklerin, diğer tarafını ise kadınların kullandığı hamamlardır. Çifte hamamlar, genellikle simetrik yapıdalardır. Özel hamamlar; ev, konak ve saray gibi yapıların içerisinde yer alan, sıcaklık ve halvet bölümünden oluşan, küçük boyutlardaki hamamlardır [4].

İncelenen hamamlar özel ve genel hamam olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Özel hamamlar;

- Kale Hamamı,
- Konak (Bey) Hamamı,
- III. No.'lu Hamam (İlyas Bey-B)'dır.

Genel hamamlar;

- Seymenlik Hamamı,
- Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı),
- Yelli (Kepez) Hamamı,
- No.'lu Hamam (İbrahim Bey Hamamı),
- No.'lu Hamam (İlyas Bey-A)'dır.

Kural tabanlı analiz yöntemi olan biçim grameri ile yapılan analizlerde; hamamları oluşturan mekanlar ve bunlar arasındaki bağıntının incelenmesi ve böylelikle Menteşeoğulları Beyliği Dönemi Hamamları'nın kurgulanış kurallarının çözümlenmesi hedeflenmiştir.

Yapılan analizlerde hamamın kurgulanmasında ilk adımın sıcaklık bölümünün yerleştirilmesi olduğu görülmüştür. Sıcaklık bölümü hamamın büyüklüğüne ve kullanımına bağlı olarak kendi içerisinde bölümlere ayrılır. Bu bölümlenme;

- Sadece sıcaklık ana mekanı
- Sıcaklık ana mekanına eklenmiş eyvanlar
- Sıcaklık ana mekanı ve halvet
- Sıcaklık ana mekanı, eyvanlar ve halvet biçimindedir.

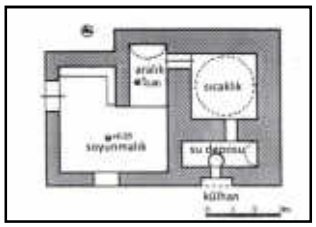
Sıcaklık bölümü biçimlenen hamam ikinci aşamada geçiş mekanları olan aralık ve ılıklık ile soyunmalığa bağlanır. Aralık mekanı 12. ve 13. yüzyıl hamamlarının genelinde bulunmaktadır. 16. yüzyıldan itibaren yerini ılıklığa bırakır. Aralık ve ılıklık mekanlarına servis mekanları olan traşlık ve hela eklenmektedir. Sıcaklık bölümü dış duvarına eklenen su deposu ile de hamam biçimlenişi tamamlanmaktadır.

A- Kale Hamamı

Beçin Antik Kenti'nde iç kalede yer almaktadır. Yapıya ait herhangi bir yazılı belge bulunmamakta ve yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Menteşe Beyliği Dönemi'ndeki yapılarda görülen malzeme ve teknik özellikler Kale Hamamı'nda da görülmektedir ve 14. yüzyıl ortalarında, olduğu düşünülmektedir [3]. Yapı, özel hamam niteliğinde, az mekanlı ve küçük ebatlıdır.

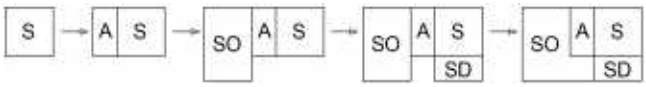
Resim 4.1. Kale Hamamı [5]

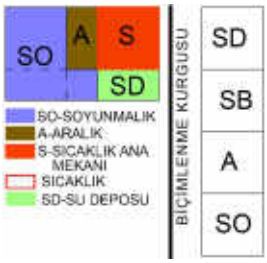
Şekil 4.1. Kale Hamamı plan şeması [6]

Biçim grameri analizinde yapılan soyutlama ile mekanlar arasındaki kurgu incelenmiştir. İncelenen bu kurguda mekanların özellikleri şu şekildedir;

- Kale Hamamı, ana kurguyu oluşturan sıcaklık bölümü, geçiş mekanı olan aralık, hamama girişi sağlayan 'L' biçimindeki soyunmalık ve sıcaklık duvarına bitişik bulunan su deposundan oluşmaktadır.
- Sıcaklık bölümü hamamın yıkanma bölümüdür ve mekanlar sıcaklık bölümüne göre kurgulanmıştır. Sıcaklık bölümüne aralık, aralığa da soyunmalık bağlıdır. Sıcaklık bölümüne su deposunun bağlanması ile biçimleniş tamamlanmıştır. Sıcaklık bölümü bu hamamda sadece sıcaklık ana mekanından oluşmaktadır.
- Kale Hamamı özel hamam niteliğindedir ve hamamı oluşturan en asgari mekanlara sahiptir.

Şekil 4.2. Kale Hamamı'nın biçim gramer analizi

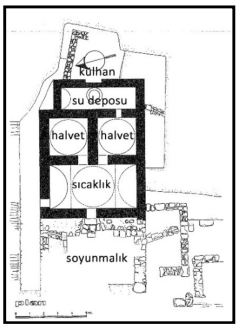
Şekil 4.3. Kale Hamamı biçimlenme şeması

B- Konak (Bey) Hamamı

Beçin Ören Yeri'nde, Ahmet Gazi Medresesi'nin kuzeybatısında bulunmaktadır. Malzeme, teknik ve üslup bakımından da 15. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir [3].

Resim 4.2. Konak (Bey Hamamı) [7]

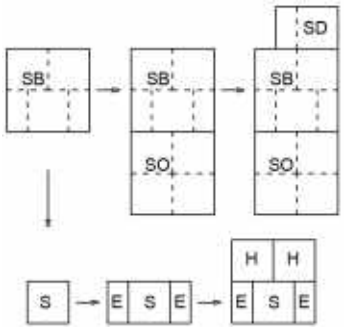

Şekil 4.4. Konak (Bey) Hamamı planı [8]

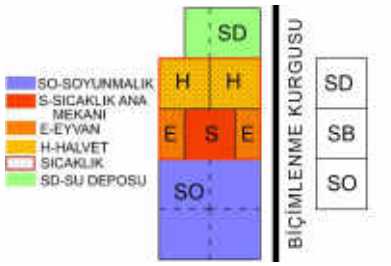
Biçim grameri analizinde yapılan soyutlama ile mekanlar arasındaki kurgu incelenmiştir. İncelenen bu kurguda mekanların özellikleri şu şekildedir;

- Konak Hamamı, ana kurguyu oluşturan sıcaklık bölümü, hamama girişi sağlayan soyunmalık ve sıcaklık bölümü duvarına bitişik bulunan su deposundan oluşmaktadır.
- Sıcaklık bölümü hamamın yıkanma bölümüdür ve mekanlar sıcaklık bölümüne göre kurgulanmıştır. Sıcaklık bölümüne soyunmalık bağlıdır. Sıcaklık bölümüne su deposunun bağlanması ile biçimleniş tamamlanmıştır. Sıcaklık bölümü bu hamamda sıcaklık ana mekanı, iki eyvan ve iki halvetten oluşmaktadır.
- Sıcaklık bölümü ile soyunmalık arasında geçiş mekanı olan aralık ve ılıklık bulunmamaktadır.
- Konak Hamamı özel hamam niteliğindedir.

Hamamların oluşması için gerekli olan asgari mekan elemanları sıcaklık bölümü, soyunmalık ve su deposundan oluşmaktadır.

Şekil 4.5. Konak (Bey) Hamamı'nın biçim gramer analizi

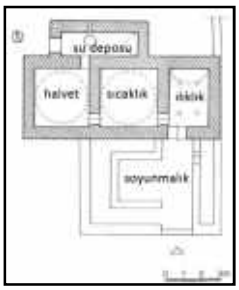
Şekil 4.6. Konak (Bey) Hamamı'nın biçimlenme şeması

C- III No.'lu Hamam (İlyas Bey Hamamı-B)

Balat'ta İlyas Bey Külliyesi'nde, cami ve medresenin kuzeyinde, II No.'lu Hamam'ın güneyinde bulunmaktadır. Hamam, külliyeye ait olduğu ve İlyas Bey Dönemi'nde yapıldığı düşünülerek, 15. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir [5].

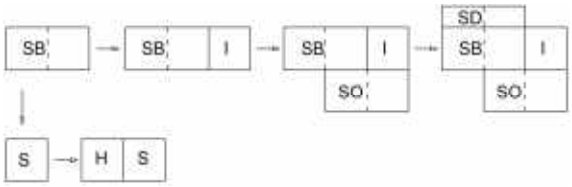
Resim 4.3. III No.'lu Hamam [7]

Şekil 4.7. III No.'lu Hamam plan şeması [6]

Biçim grameri analizinde yapılan soyutlama ile mekanlar arasındaki kurgu incelenmiştir. İncelenen bu kurguda mekanların özellikleri şu şekildedir;

- III No.'lu Hamam, ana kurguyu oluşturan sıcaklık bölümü, geçiş mekanı olan ılıklık, hamama girişi sağlayan soyunmalık ve sıcaklık bölümünün duvarına bitişik bulunan su deposundan oluşmaktadır.
- Sıcaklık bölümü hamamın yıkanma bölümüdür ve mekanlar sıcaklık bölümüne göre kurgulanmıştır. Sıcaklık bölümüne ılıklık, ılıklığa da soyunmalık bağlıdır. Sıcaklık bölümüne su deposunun bağlanması ile biçimleniş tamamlanmıştır. Sıcaklık bölümü bu hamamda sıcaklık ana mekanı ve halvetten oluşmaktadır. Halvet hamamlarda özel yıkanılan birimdir ve sıcaklık ana mekanına doğrudan bağlantılıdır.
- III No.'lu Hamam özel hamam niteliğindedir ve hamamı oluşturan en asgari mekanlara sahiptir.

Şekil 4.8. III No.'lu Hamam'ın biçim gramer analizi

Şekil 4.9. III No.'lu Hamam'ın biçimlenme şeması

D- Seymenlik Hamamı

Beçin Antik Kenti'nde merkezde bulunan yapılar ile Yelli Külliyesi'nin yer aldığı arazi arasında, Seymenlik Mevkii'nde, Karaahmet Boğazı'nın kenarında yer almaktadır. Yapıya ait herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır. Seymenlik Zaviyesi'nde bulunan sikkeler dikkate alınarak yapı 14. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir [9].

Resim 4.4. Seymenlik Hamamı [9]

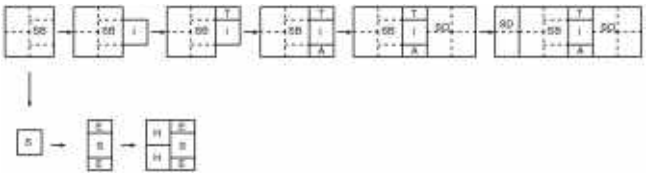

Şekil 4.10. Seymenlik Hamamı plan şeması [10]

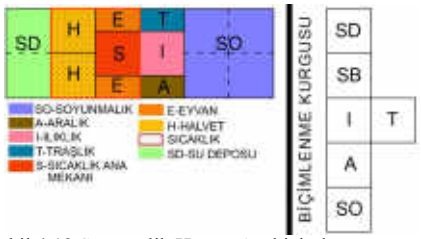
Biçim grameri analizinde yapılan soyutlama ile mekanlar arasındaki kurgu incelenmiştir. İncelenen bu kurguda mekanların özellikleri şu şekildedir;

- Seymenlik Hamamı, ana kurguyu oluşturan sıcaklık bölümü, geçiş mekanı olan ılıklık, servis mekanı olan traşlık, hamama girişi sağlayan soyunmalık ve sıcaklık bölümünün duvarına bitişik bulunan su deposundan oluşmaktadır.
- Sıcaklık bölümü hamamın yıkanma bölümüdür ve mekanlar sıcaklık bölümüne göre kurgulanmıştır. Sıcaklık bölümüne ılıklık, ılıklığa traşlık ve aralık bağlı olup aralığada soyunmalık bağlıdır. Sıcaklık bölümüne su deposunun bağlanması ile biçimleniş tamamlanmıştır.

- Sıcaklık bölümü bu hamamda sıcaklık ana mekanı, iki eyvan ve iki halvetten oluşmaktadır.
- Seymenlik Hamamı genel hamam niteliğindedir.

Şekil 4.11. Seymenlik Hamamı'nın biçim gramer analizi

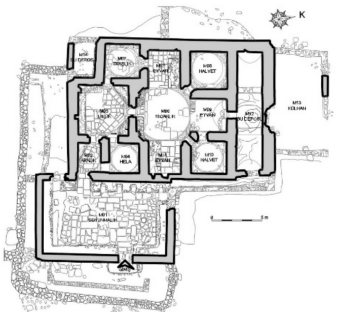
Şekil 4.12.Seymenlik Hamam'ın biçimlenme şeması

E- Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı)

Ahmet Gazi Hamamı olarak da anılan Büyük Hamam; Beçin Kalesi'nin güneyinde, Ahmet Gazi Medresesi'nin 100 m. kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Büyük Hamam'ın Ahmet Gazi Bey tarafından 14. Yüzyılın son çeyreğinde yaptırılmış olduğu sanılmaktadır [3].

Resim 4.5. Büyük Hamam [7]

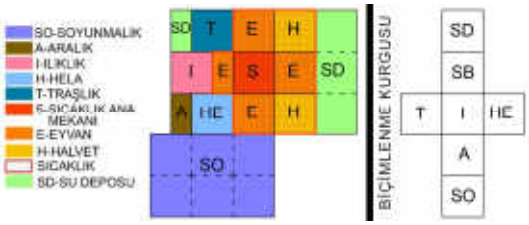
Şekil 4.13. Büyük Hamam plan şeması [4]

Biçim grameri analizinde yapılan soyutlama ile mekanlar arasındaki kurgu incelenmiştir. İncelenen bu kurguda mekanların özellikleri şu şekildedir;

- Büyük Hamam, ana kurguyu oluşturan sıcaklık bölümü, geçiş mekanı olan ılıklık ve aralık, servis mekanları olan traşlık ve hela, hamama girişi sağlayan soyunmalık, sıcaklık bölümünün duvarına bitişik bulunan su deposundan ve bu mekanlarla bağlantısı olmayan ılıklık ve traşlık duvarına bitişik bulunan soğuk su deposundan oluşmaktadır.
- Sıcaklık bölümü hamamın yıkanma bölümüdür ve mekanlar sıcaklık bölümüne göre kurgulanmıştır. Sıcaklık bölümüne ılıklık bağlıdır. Traşlık, hela ve aralık ılıklığa bağlanır. Aralığa da soyunmalık bağlıdır. Sıcaklık bölümüne su deposunun ve traşlık ılıklık duvarlarına da soğuk su deposunun bağlanması ile biçimleniş tamamlanmıştır.
- Sıcaklık bölümü bu hamamda sıcaklık ana mekanı, dört eyvan ve iki halvetten oluşmaktadır.
- Eyvan ve halvetin bir arada kullanıldığı bu hamamda; eyvan ve halvet mekanları dönüşümlü olarak biçimlenir. Eyvanlar 90 derecelik açıyla sıcaklık ana mekanına dik bağlanırken halvetler 45 derecelik açıyla çapraz bağlanmıştır.
- Büyük Hamam genel hamam niteliğindedir ve hamamı oluşturan bütün mekan elemanlarına sahiptir.

Şekil 4.14. Büyük Hamamı'nın biçim gramer analizi

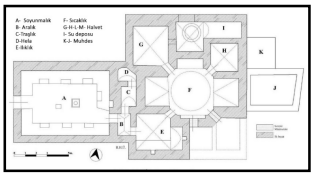
Şekil 4.15.Büyük Hamam'ın biçimlenme şeması

F- Yelli (Kepez) Hamamı

Beçin Ören Yeri'nin güneydoğusunda ve Kepez Mevkii'nde bulunmaktadır. Yelli Külliyesi'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Kepez Mevkii'nde inşa edilmiş olması ve yakınındaki medrese, cami ile malzeme ve teknik olarak benzerlik göstermesinden dolayı 14. yüzyıl sonu 15. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilmektedir [5].

Resim 4.6. Yelli Hamamı [11]

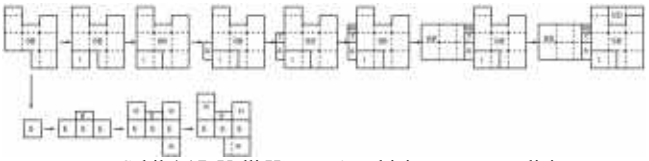

Şekil 4.16. Yelli Hamamı plan şeması [11]

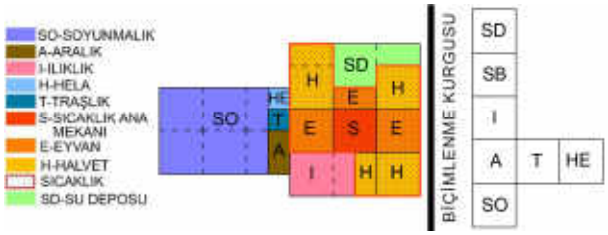
Biçim grameri analizinde yapılan soyutlama ile mekanlar arasındaki kurgu incelenmiştir. İncelenen bu kurguda mekanların özellikleri şu şekildedir;

- Yelli Hamamı, ana kurguyu oluşturan sıcaklık bölümü, geçiş mekanı olan ılıklık ve aralık, servis mekanları olan traşlık ve hela, hamama girişi sağlayan soyunmalık ve sıcaklık bölümünün duvarına bitişik bulunan su deposundan oluşmaktadır.

- Sıcaklık bölümü hamamın yıkanma bölümüdür ve mekanlar sıcaklık bölümüne göre kurgulanmıştır. Sıcaklık bölümüne ılıklık, ılıklığa da aralık bağlıdır. Aralığa soyunmalık ve traşlık bağlanırken, traşlığa da hela bağlanır. Sıcaklık bölümüne su deposunun bağlanması ile biçimleniş tamamlanmıştır.
- Sıcaklık bölümü bu hamamda sıcaklık ana mekanı, üç eyvan ve üç halvetten oluşmaktadır. Eyvan ve halvetin bir arada kullanıldığı bu hamamda; eyvan ve halvet mekanları dönüşümlü olarak biçimlenir. Eyvanlar 90 derecelik açıyla sıcaklık ana mekanına dik bağlanırken halvetler 45 derecelik açıyla çapraz bağlanmıştır.
- Yelli Hamamı genel hamam niteliğindedir ve hamamı oluşturan bütün mekan elemanlarına sahiptir.
-

Şekil 4.17. Yelli Hamamı'nın biçim gramer analizi

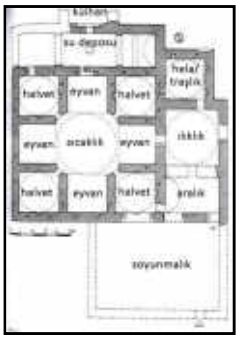
Şekil 4.18. Yelli Hamam'ın biçimlenme şeması

G- I No.'lu Hamam (İbrahim Bey Hamamı)

Balat'ta Mieletos Antik Tiyatrosu'nun doğusunda İbrahim Bey Camii'nin batısında bulunmaktadır. Hamamın, İbrahim Bey Camii Mahalle'sinde ve İbrahim Bey Camii'ne yakın bir konumda inşa edilmiş olması, malzeme ve teknik olarak benzer özellikler göstermesi nedeniyle 14. yüzyılın ortalarında inşa edildiği düşünülmektedir [3].

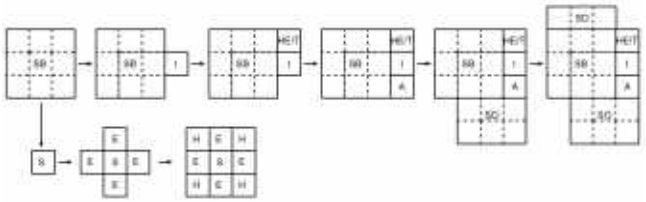
Resim 4.7. I No.'lu Hamam [5]

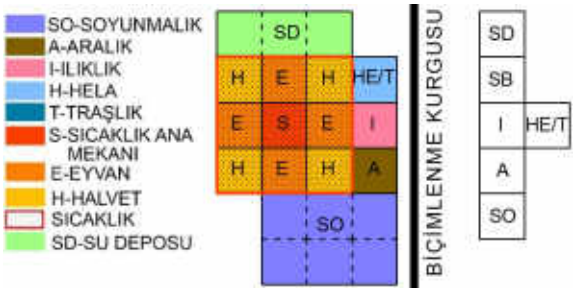
Şekil 4.19. I No.'lu Hamam plan şeması [6]

Biçim grameri analizinde yapılan soyutlama ile mekanlar arasındaki kurgu incelenmiştir. İncelenen bu kurguda mekanların özellikleri şu şekildedir;

- I No.'lu Hamam, ana kurguyu oluşturan sıcaklık bölümü, geçiş mekanı olan ılıklık ve aralık, servis mekanları olan traşlık ve hela, hamama girişi sağlayan soyunmalık ve sıcaklık bölümünün duvarına bitişik bulunan su deposundan oluşmaktadır.
- Sıcaklık bölümü hamamın yıkanma bölümüdür ve mekanlar sıcaklık bölümüne göre kurgulanmıştır. Sıcaklık bölümüne ılıklık bağlıdır. Ilıklığa da traşlık/hela ve aralık, aralığa da soyunmalık bağlıdır. Sıcaklık bölümüne su deposunun bağlanması ile biçimleniş tamamlanmıştır.
- Sıcaklık bölümü bu hamamda sıcaklık ana mekanı, dört eyvan ve dört halvetten oluşmaktadır. Eyvan ve halvetin bir arada kullanıldığı bu hamamda; eyvan ve halvet mekanları dönüşümlü olarak biçimlenir. Eyvanlar 90 derecelik açıyla sıcaklık ana mekanına dik bağlanırken halvetler 45 derecelik açıyla çapraz bağlanmıştır.
- I No.'lu Hamam genel hamam niteliğindedir ve hamamı oluşturan bütün mekan elemanlarına sahiptir.

Şekil 4.20. I No.'lu Hamamı'nın biçim gramer analizi

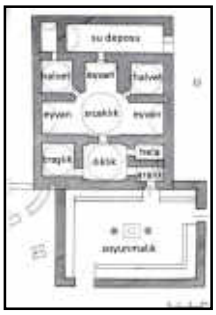
Şekil 4.21. I No.'lu Hamam'ın biçimlenme şeması

H- II No.'lu Hamam (İlyas Bey Hamamı-A)

II No' lu Hamam Balat'ta, İlyas Bey Külliyesi içinde, cami ve medresenin kuzeyinde bulunmaktadır. İlyas Bey tarafından yaptırılan caminin dış avlusu içerisinde bulunmakta olup külliyenin bir parçasıdır. Bundan dolayı kesin tarih verilemese de 15. yüzyıl başlarına tarihlendirebilir [3].

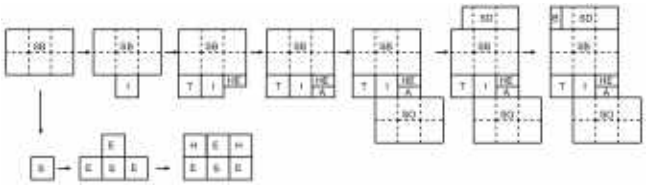
Resim 4.8. II No.'lu Hamam [5]

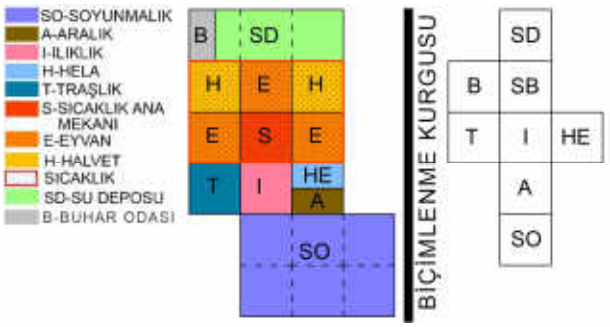
Şekil 4.22. II No.'lu Hamam plan şeması [6]

Biçim grameri analizinde yapılan soyutlama ile mekanlar arasındaki kurgu incelenmiştir. İncelenen bu kurguda mekanların özellikleri şu şekildedir;

- II No.'lu Hamam, ana kurguyu oluşturan sıcaklık bölümü, geçiş mekanı olan ılıklık ve aralık, servis mekanları olan traşlık ve hela, hamama girişi sağlayan soyunmalık ve sıcaklık bölümünün duvarına bitişik bulunan su deposundan oluşmaktadır.
- Sıcaklık bölümü hamamın yıkanma bölümüdür ve mekanlar sıcaklık bölümüne göre kurgulanmıştır. Sıcaklık bölümüne ılıklık bağlıdır. Ilıklığa da traşlık, hela ve aralık, aralığa da soyunmalık bağlıdır. Sıcaklık bölümüne su deposunun bağlanması ve sıcaklık bölümü ile su deposu duvarlarına bitişik olan kaynaklarda buhar odası olabileceğinden söz edilen [3] mekanın bağlanması ile biçimleniş tamamlanmıştır.
- Sıcaklık bölümü bu hamamda sıcaklık ana mekanı, dört eyvan ve dört halvetten oluşmaktadır. Eyvan ve halvetin bir arada kullanıldığı bu hamamda; eyvan ve halvet mekanları dönüşümlü olarak biçimlenir. Eyvanlar 90 derecelik açıyla sıcaklık ana mekanına dik bağlanırken halvetler 45 derecelik açıyla çapraz bağlanmıştır.
- II No.'lu Hamam genel hamam niteliğindedir ve hamamı oluşturan bütün mekan elemanlarına sahiptir.

Şekil 4.23. II No.'lu Hamamı'nın biçim gramer analizi

Şekil 4.24. II No.'lu Hamam'ın biçimlenme şeması

V. SONUÇ

Menteşeoğulları Beyliği Dönemi Hamamları'nda yapılan kural tabanlı analizinde hamam kurgusunu meydana getiren elemanların bir araya geliş şemaları ve kurgulanışları adım adım biçim grameri yöntemiyle çözümlenmiştir.

Yapılan bu analizler sonucunda, Menteşe Beyliği Dönemi Hamamları'nın bilişsel kurallar çerçevesinde kurgulandığı ve bu kurgunun mekan düzeninde kendini gösterdiği tespit edilmiştir. Mekan kurgusundaki kurallar hamamın özel ve genel olmasına göre mekan elemanlarında farklılık göstermiş fakat mekan kurgusundaki düzen aynen korunmuştur.

Hamamların mekan kurgusu sıcaklık bölümünün şekillenmesi ile başlayıp, geçiş ve servis mekanlarının, giriş mekanının bağlanması ile devam etmiş ve su deposunun eklenmesiyle biçimlenmesi tamamlanmıştır.

Sıcaklık bölümünün biçimlenmesi en temel mekan olan sıcaklık ana mekanıyla başlamıştır. Sadece sıcaklık ana mekanı bulunması veya eyvan ve halvetin farklı sayı ve biçimde eklenmesiyle sıcaklık bölümünün biçimlenmesi tamamlanmıştır.

Sekiz adet dönem hamamının incelenmesi sonucunda elde edilen kuralların birbirleri ile benzer olduğu ve bu benzerliğin sonucunda biçimlenişlerin birbirlerine yakın olduğu görülmüştür.

Yapılan bu çalışma ile elde edilen tasarım verilerinin günümüz tasarımında da veri olarak kullanılması amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

[1] Ünal, H.R., Menteşe Beyliği Başkenti Beçin, Örenyeri tanıtım kitapçığı, 6.

[2] Özen Yavuz, A. (2011) "*Çağdaş Konut Örneklerinin Morfolojik Analizi Ve İşlemsel Tasarım Ortamında Üretimine Yönelik Kavramsal Ve Deneysel Bir Model Önerisi"* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 25, 100.

[3] Duran, R. (1995). "*Menteşe Beyliği Mimarisi",* Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Entütüsü, İzmir, 55, 56, 61, 63, 73-78, 81-85, 257, 260, 265-268, 283, 313.

[4] Öz, M.H.,(2017). "*Muğla İli Milas İlçesi Beçin Antik Kenti'nde Bulunan Büyük Hamam'in (Ahmet Gazi Hamami) Restorasyon Önerisi",* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 126-155.

[5] Oduncular, D.N. (2012). *"Menteşe Beyliği Yapılarında İnşa Malzemesi"*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Entütüsü, İzmir, 283-286, 288, 289, 304, 313, 314, 321.

[6] Duran, R. (2002). Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi. Türkler, (8), 141.

[7] Kadir Öz fotoğraf arşivi, 2013, 2014.

[8] Ünal, R.H. (1998). Beçin 1995 Kazısı. Sanat Tarihi Dergisi, 9(1), 37.

[9] Ünal, R.H., Çakmak, Ş., Daş, E., Demir, A. ve Teoman, G. (2007). Beçin 2005 Kazısı. Sanat Tarihi Dergisi, 16(1), 113-120, 150, 151, 155.

[10] Ünal, R.H., Demir, A. ve Teoman, G. (2007). Beçin 2006 Kazısı. Sanat Tarihi Dergisi, 16(2), 95.

[11] Ünal, R.H., Demir, A. ve Teoman, G. (2008). Beçin 2008 Kazısı. Sanat Tarihi Dergisi, 17(2), 137-138, 142,143, 158.